

دوره ۷ - شماره ۱۹ - بهار ۱۴۰۳

تحلیل فقهی و حقوقی اجاره بر اساس واحد زمان

همایون مافی، رضا احمدی لمراسکی

مطالعه تطبیقی سیاست جنایی تقنینی ایران و انگلستان در قبال آزارگری عاطفی

بهروز جوانمرد، سحر فاطمی

جایگاه زنان در افغانستان از منظر حقوق بین الملل بشر

محسن مولائی فرد، هادی مسعودی فر

تحلیل شرایط اساسی تشکیل قرارداد در انعقاد قراردادهای الکترونیکی؛ مسئولیت‌ها و مجازات‌ها

زهرا انصاری فر، مریم کمائی

بررسی جبران هزینه‌ها و امکان درخواست قرار تأمین هزینه‌ها در تأمین مالی داوری بین المللی توسط شخص ثالث

محمد مهدی اسدی

امکان سنجی تعقیب کیفری و حقوقی مقامات حکومتی در نقض حق سلامتی شهروندان (با تأکید بر کروناویروس)

محمد سعید حسینی، محمد جواد جاوید

معاونت در جرم در حقوق آمریکا و ایران؛ مطالعه‌ای با تأکید بر ابزارگرایی کیفری

روح الله آهنگران

جایگاه عقل در استنباط احکام فقهی

علی کریمی، حسن صادقیان مشکانی، سید محمد حسین جزایری

واکاوی حقوق زندانیان با رویکردی بر نهادهای داخلی و بین المللی

سیده مهشید میری بالاچورشری، امیررضا محمودی

تأثیر قرارداد بیست ساله بر روابط دوجانبه میان ایران و روسیه در دولت سیزدهم

سید امین حسینی، احمد شوهانی، ایرج مروتی

ارتقای حقوق فرهنگی در پرتو دین اسلام و نظام حقوقی ایران

علیرضا انصاری مهبیاری، زهرا سادات حسینی

جرایم ثبتی اسناد و املاک در حقوق کیفری ایران

امیر اسماعیلی، نوید معتمدآریا، فاطمه نظرپور

معیار تفکیک شکنجه از سایر رفتارهای غیرانسانی

ماهان قربانی پس‌ویشه

استثنائات اصل غیرقابل استناد بودن ایرادات در برابر دارنده با حسن نیت

سارا فرزادی مهر، شاپور محمد حسینی، محمدرضا حقیقی

سندرم زن کتک خورده و دفاع مشروع: اختلافی قانونی و تجربی

مریم فرحی

آثار ضمانت حسن انجام تعهد در حقوق ایران

اصلان علیزاده

Analyzing the basic Conditions of Contract Formation in the Conclusion of Electronic Contracts; Responsibilities and Penalties

Zahra Ansarifar

PhD student, Department of Criminal Law and Criminology, Faculty of Humanities, Islamic Azad University, Khomein Branch, Khomein, Iran (Corresponding Author)

Maryam Kamaei

Department of Criminal Law and Criminology, Ahvaz Branch, Islamic Azad University, Ahvaz, Iran

تحلیل شرایط اساسی تشکیل قرارداد در انعقاد قراردادهای الکترونیکی؛ مسئولیت‌ها و مجازات‌ها

زهرا انصاری فر

دانشجوی دکتری، گروه حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد خمین، خمین، ایران (نویسنده مسئول)

zahraansarifar@yahoo.com

<http://orcid.org/0009-0006-6921-704x>

مریم کمائی

گروه حقوق جزا و جرم‌شناسی، واحد اهواز، دانشگاه آزاد اسلامی، اهواز، ایران

maryamkamaei2019@gmail.com

<http://orcid.org/0000-0003-0483-4566>

Abstract

Electronic contract conclusion as one of the new methods of contract conclusion has attracted the attention of many lawyers and legislators in recent years. These contracts, like traditional contracts, have the basic conditions for forming a contract. The basic conditions for forming a contract are the conditions that, if they are absent, the contract will be void and ineffective. The electronic contract, in basic principles and conditions, has the same nature as traditional contract. But despite this formal structure, the electronic environment has given new features and concepts to this type of contracts. The current research was carried out with a descriptive-analytical method, and the purpose of doing it is to examine the conditions of concluding electronic contracts, analyze the basic conditions of contract formation, the difference between the basic conditions of concluding a contract in traditional contracts and electronic contracts, and the liability resulting from the violation of these conditions. Some of the findings of this research show that concluding an electronic contract has many advantages, including reducing costs, saving time, and ease of access to the contract. However, concluding an electronic contract can also lead to some criminal liability. The parties of electronic contracts will be responsible for compensating the damages caused to each other if they do not comply with the basic conditions of forming the contract. These damages can include material, and moral damages and benefits that the contracting party has lost due to non-fulfillment of contractual obligations. In addition, the parties to electronic contracts, in case of committing computer crimes, including computer fraud, computer forgery, etc., during the conclusion of the contract, will be sentenced to the penalties prescribed in the electronic commerce law.

Keywords: Electronic Contract, Basic Conditions of Contract, Computer Forgery, Electronic Fraud.

چکیده

انعقاد قرارداد الکترونیکی به‌عنوان یکی از روش‌های نوین انعقاد قرارداد، در سال‌های اخیر مورد توجه بسیاری از حقوق‌دانان و قانونگذاران قرار گرفته است. این قراردادها، همانند قراردادهای سنتی، دارای شرایط اساسی تشکیل قرارداد هستند. شرایط اساسی تشکیل قرارداد، شرایطی هستند که در صورت فقدان آنها، قرارداد باطل و بی‌اثر خواهد بود. قرارداد الکترونیکی، در اصول و شرایط اساسی، با قراردادهای سنتی ماهیت یکسان دارد. ولی با وجود این ساختار شکلی، محیط الکترونیکی، ویژگی و مفاهیم جدیدی به این نوع از قراردادها بخشیده است. پژوهش حاضر با روش توصیفی-تحلیلی انجام شده است و هدف از انجام آن، بررسی شرایط انعقاد قراردادهای الکترونیکی، تحلیل شرایط اساسی تشکیل قرارداد، تفاوت شرایط اساسی عقد قرارداد در قراردادهای سنتی با قراردادهای الکترونیکی و مسئولیت ناشی از نقض این شرایط می‌باشد. برخی از یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که انعقاد قرارداد الکترونیکی مزایای بسیاری دارد، از جمله کاهش هزینه‌ها، صرفه‌جویی در زمان و سهولت در دسترسی به قرارداد. با این حال، انعقاد قرارداد الکترونیکی نیز می‌تواند منجر به برخی مسئولیت‌های کیفری شود. طرفین قراردادهای الکترونیکی، در صورت عدم رعایت شرایط اساسی تشکیل قرارداد، مسئول جبران خسارات وارد شده به یکدیگر خواهند بود. این خسارات، می‌تواند شامل خسارات مادی، معنوی و منافع که طرف قرارداد به دلیل عدم انجام تعهدات قراردادی از دست داده است باشد. علاوه بر این، طرفین قراردادهای الکترونیکی، در صورت ارتکاب جرائم کامپیوتری، از جمله کلاهبرداری رایانه‌ای، جعل رایانه‌ای و... در انعقاد قرارداد، به مجازات‌های مقرر در قانون تجارت الکترونیکی محکوم خواهند شد.

واژگان کلیدی: قرارداد الکترونیکی، شرایط اساسی قرارداد، جعل کامپیوتری، کلاهبرداری الکترونیکی.

Received: 2024/01/04 - Review: 2024/04/25 - Accepted: 2024/06/06

دریافت مقاله: ۱۴۰۲/۱/۰۴ - پذیرش مقاله: ۱۴۰۳/۰۴/۲۵ - پذیرش مقاله: ۱۴۰۳/۰۶/۰۶

<p>ارجاع: انصاری فر، زهرا؛ کمائی، مریم؛ (۱۴۰۳)، تحلیل شرایط اساسی تشکیل قرارداد در انعقاد قراردادهای الکترونیکی؛ مسئولیت‌ها و مجازات‌ها، تمدن حقوقی، شماره ۱۹.</p>
<p>Copyrights: Copyright for this article is retained by the author(s), with publication rights granted to Legal Civilization. This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.</p> <div style="text-align: center;"> <p>CC BY NC SA</p> </div>

مقدمه

انعقاد قرارداد در فضای مجازی به طور کلی مشابه با انعقاد آن در دنیای واقعی است و از این لحاظ تفاوت عمده‌ای بین این دو فضا وجود ندارد و لذا حقوقدانان عموماً از ارائه تعریف جداگانه‌ای برای قراردادهای الکترونیکی پرهیز می‌کنند. برای تشکیل قرارداد اعم از الکترونیکی و غیره وجود شرایط اساسی صحت معامله که در ماده ۱۹۰ به بعد قانون مدنی مذکور است، ضرورت دارد، دلیل این امر تبعیت قراردادهای الکترونیکی از قواعد عمومی قراردادها است. با توسعه به‌کارگیری وسایل نوین فناوری اطلاعات در تجارت الکترونیکی، فرض بر «اعتبار و صحت» تمام قراردادهای الکترونیکی است و در این مسیر نمی‌توان بین قراردادهای تشکیل شده توسط اشخاص حقیقی، نمایندگان اشخاص حقوقی و قراردادهای تشکیل شده به‌وسیله رایانه (قراردادهای خودکار) یا قراردادهای داخلی و بین‌المللی قائل به تمایز گردید. از سوی دیگر، فرض بر این است که کنوانسیون ۱۹۸۰ وین درباره قراردادهای بیع بین‌المللی را می‌توان در مورد قراردادهای الکترونیکی نیز اعمال کرد (السان، ۱۳۸۴، ۲۹).

قانون تجارت الکترونیکی ایران، در ماده ۱، قرارداد تجارت الکترونیکی را این‌گونه تعریف کرده است: «قراردادی است که یک یا چند طرف آن از طریق سامانه‌های رایانه‌ای یا مخابراتی اقدام به مبادله اطلاعات می‌کنند و متعاملین یا یکی از آن‌ها متعهد می‌شود در برابر طرف دیگر یا اشخاص ثالث، تعهدی را به وجود آورد یا بردارد». براساس این تعریف، قرارداد تجارت الکترونیکی، قراردادی است که حداقل

یکی از طرفین آن، از طریق سامانه‌های رایانه‌ای یا مخابراتی، اقدام به مبادله اطلاعات می‌کند. این سامانه‌ها، می‌توانند شامل اینترنت، شبکه‌های داخلی سازمان‌ها، یا سایر سامانه‌های رایانه‌ای یا مخابراتی باشند. قراردادهای الکترونیکی به‌مثابه عقود سنتی باید دارای تمام عناصر صحت قراردادها بوده و نمی‌توان این عقود را صرفاً به این دلیل که از طریق الکترونیکی منعقد می‌گردند از این شرایط مستثنی نمود. بر این اساس، ابتدا بنا به بررسی وجود شرایط اساسی قراردادها در عقود منعقد از طریق الکترونیکی می‌پردازیم. عقود که از طریق اینترنت و در فضای مجازی منعقد می‌شوند از جمله عقود بین غائبین محسوب می‌شوند. عقد غائبین عبارت است از عقدی که ایجاب و قبول آن بدون مکالمه و مذاکره، از راه دور و به‌وسیله نامه، تلگراف، قاصد، تلکس و غیره انجام می‌شود (جعفری لنگرودی، ۱۳۷۸، ۲۵۸).

در قانون تجارت الکترونیکی مصوب ۱۳۸۲ رفتارهایی از جمله کلاهبرداری رایانه‌ای، جعل رایانه‌ای، نقض حقوق انحصاری و نقض حقوق مالکیت‌های فکری که مصداق جرم‌های مربوط به تجارت الکترونیکی هستند، جرم‌انگاری شده‌اند. «جرم‌های مربوط به تجارت الکترونیکی» نیز در تعریفی کلی عبارتند از «جرم‌های رایانه‌ای خاص حوزه تجارت الکترونیکی» و به‌طور دقیق‌تر «جرم‌های رایانه‌ای خاص حوزه مبادلات مالی الکترونیکی» (جاویدنیا، ۱۳۸۶، ۱۲۶). لذا در این پژوهش علاوه بر تحلیل شرایط اساسی قراردادهای الکترونیکی به بررسی مسؤلیت‌ها و مجازات‌های مربوط به این قراردادها پرداخته می‌شود.

۱- ماهیت قرارداد الکترونیکی

قرارداد الکترونیک نوع خاصی از قراردادها نیست بلکه وصف الکترونیک فقط بیانگر نحوه تشکیل آن است یعنی شکل این نوع قراردادها به‌صورت الکترونیک است (وصالی ناصح، ۱۳۸۵، ۱۱۶). قراردادهای الکترونیک از جمله عقود بین غائبین است و حتی می‌توان گفت اطلاق این عنوان برای چنین قراردادهایی از اثر بیشتری نسبت به عقود مکاتبه‌ای برخوردار است زیرا در قراردادهای الکترونیک برخلاف عقود مکاتبه‌ای ممکن است طرفین همدیگر را نشناسند و هیچگاه نیز همدیگر را ندیده باشند. اگرچه در قانون مدنی ایران اشاره‌ای به عقد بین غائبین نشده ولی این نوع عقود صحیح و معتبر هستند (امیرقاسمی و همکاران، ۱۴۰۱، ۲۲۳).

قرارداد الکترونیکی به این دلیل که به طور مشافهه^۱ انجام نمی‌شود و از طریق واسطه‌های الکترونیک صورت می‌پذیرد و در مواردی بین ایجاب و قبول فاصله زمانی و بین متعاقبین فاصله مکانی وجود دارد، در زمره عقود بین غائبین قرار می‌گیرد. اگرچه قانون مدنی ایران در مورد عقد غائبین ساکت است ولی نمی‌توان در صحت آن تردید کرد زیرا عرف تجاری آن را پذیرفته و دلیلی بر بطلان آن در قوانین موضوعه یافت نمی‌شود. مضافاً این که در حقوق ما اصل بر صحت معاملات و قراردادهای منعقد شده بین افراد است مگر این که دلیلی بر فساد آن وجود داشته باشد و از آنجا که دلیلی بر بطلان عقد غائبین وجود ندارد، بنابراین باید عقود بین غائبین را حمل بر صحت کرد. لذا قراردادهای الکترونیک نیز که در زمره عقود غائبین قرار می‌گیرند، صحیح و معتبر هستند (وصالی ناصح، ۱۳۸۵، ۱۲۰).

مهم‌ترین دلیل الکترونیکی بودن یک قرارداد، انعقاد آن با استفاده از وسایل الکترونیکی است. در واقع قرارداد الکترونیکی عبارت است از: «توافق یا همکاری دو یا چند اراده اشخاص به منظور ایراد آثار حقوقی مشروع، که بیان اراده طرفین قرارداد با استفاده از ابزارها و دستگاه‌های الکترونیکی انجام می‌شود». این تعریف دربرگیرنده هر قرارداد الکترونیکی است که به وسیله دستگاه‌های الکترونیکی انجام می‌گیرد (شفیعی نصب و همکاران، ۱۴۰۱، ۷۱۸). قراردادهای الکترونیکی در نزد دکتین حقوقی، به طور عموم به‌عنوان قراردادهایی که با استفاده از ابزارهای الکترونیکی نوین مانند شبکه تبادل داده‌های الکترونیکی، پست الکترونیکی و صفحات شبکه اینترنت منعقد می‌گردند، تعریف شده است (باقری صمغ آبادی و همکاران، ۱۴۰۲، ۱۱۳). تقریباً تمام حقوقدانان معتقدند، قرارداد الکترونیکی از نظر شرایط اساسی صحت معامله، هیچ تفاوتی با قرارداد عادی ندارد و وجود این شرایط در قرارداد مذکور، ضروری است.

تشکیل قراردادها معمولاً نیاز به تشریفات خاصی ندارد و به مجرد این که اراده افراد در خصوص ایجاد یک ماهیت حقوقی به مرحله اعلام رسید و مورد توافق قرار گرفت، یک قرارداد بین آنها تشکیل می‌شود. روش اعلام اراده نیز اهمیت ندارد بلکه هر وسیله که دلالت بر قصد انشای افراد کند، می‌تواند موجب آثار حقوقی گردد (امامی، ۱۸۱، ۱۳۶۴). بنابراین، منظور از قرارداد الکترونیک هر عقدی (معین و غیرمعین) است که از طریق واسطه‌های الکترونیک منعقد می‌گردد. یعنی اعلام اراده انشایی به صورت الکترونیک و در یک فضای غیر ملموس و مجازی (وصالی ناصح، ۱۳۸۵، ۱۱۷). انعقاد قرارداد در فضای مجازی به‌طور کلی مشابه با انعقاد آن در دنیای واقعی است و از این لحاظ تفاوت عمده‌ای بین این دو فضا

وجود ندارد. برای تشکیل قرارداد اعم از الکترونیکی و غیره وجود شرایط اساسی صحت معامله که در ماده ۱۹۰ به بعد قانون مدنی مذکور است، ضرورت دارد. دلیل این امر تبعیت قراردادهای الکترونیکی از قواعد عمومی قراردادها است (ملاکریمی، ۱۳۹۰، ۱۶۴).

۲- نحوه احراز قصد طرفین در انعقاد قرارداد الکترونیکی

قانون مدنی کشور به‌عنوان قانون مادر در روابط قراردادی به تبعیت از ماده ۱۱۰۸ قانون مدنی فرانسه برای صحت قراردادها شروط خاصی را لازم دانسته و این شروط که با عنوان شرایط اساسی قراردادها شناخته می‌شود در تمامی قراردادها از جمله عقود معین، عقود غیرمعین و عقود منعقد از طریق سستی ضروری تلقی می‌گردد و بدون آن‌ها عقدی واقع نمی‌شود. بند اول ماده ۱۹۰ قانون مدنی قصد طرفین را یکی از این شروط می‌داند. آنچه که به ایجاد ماهیت حقوقی می‌انجامد اراده انسان‌ها است. اراده، سازنده عمل حقوقی است زیرا اعمال حقوقی اعتباری هستند و بدون دخالت اراده طرفین، هیچ ماهیت حقوقی به وجود نخواهد آمد (شهیدی، ۱۳۸۲، ۱۳۲). بنابراین اولین شرط لازم برای ایجاد آثار حقوقی وجود اراده طرفین است که پس از این که به مرحله اعلام رسید و مورد توافق قرار گرفت منجر به ایجاد یک ماهیت حقوقی خواهد شد. به همین دلیل است که ماده ۱۹۱ قانون مدنی مقرر می‌دارد: «عقد محقق می‌شود به قصد انشاء به شرط مقرر نبودن به چیزی که دلالت بر قصد کند». همان‌طور که از مفهوم ماده مذکور پیداست آنچه که به تحقق عقد می‌انجامد، وجود قصد انشاء است ولی از آنجا که اراده یک امر درونی و روانی است و تحقق آن ذاتاً همراه بروز خارجی نیست باید این اراده انشایی به وسیله‌ای ابراز گردد تا در ایجاد آثار حقوقی مؤثر واقع شود (شهیدی، ۱۳۸۲، ۱۴۲).

درخصوص این که روش اعلام اراده چگونه و به چه وسیله‌ای باشد قانون مدنی وسیله خاصی را لازم ندانسته است. بنابراین اعلام اراده با هر وسیله که بتواند بر آن دلالت کند قابل تحقق است؛ زیرا ماده ۱۹۱ قانون مدنی به‌طور مطلق همراه بودن قصد را با چیزی که دلالت بر آن کند شرط تأیید قصد اعلام کرده است و از لفظ یا وسیله خاصی برای دلالت قصد نام نبرده است. علاوه بر این، ماده ۱۹۳ قانون مدنی نیز مقرر می‌دارد: «انشاء معامله ممکن است به وسیله عملی که مبین قصد و رضا باشد، مثل قبض و اقباض، حاصل گردد مگر در مواردی که قانون استثناء کرده باشد». پس جز در مواردی که قانون استثناء کرده باشد، انشای عقد با هر عملی که حاکی از قصد باشد، محقق می‌گردد. بر همین

اساس و با توجه به ملاحظات مقررات قانون مدنی به نظر می‌رسد در مبادلات الکترونیک، انتقال اطلاعات و ایجاد تبادل از طریق اینترنت و از طریق واسطه‌های الکترونیک می‌تواند روش معتبری برای اعلام اراده انشایی افراد در ایجاد آثار حقوقی باشد. در واقع اگر اشخاص برای ایجاد ماهیت حقوقی بین خویش، ابزارهای الکترونیک را برگزینند، قانون، روابط معاملاتی و حقوقی آن را به رسمیت می‌شناسد و به آن اعتبار لازم را می‌بخشد بدون این که قانون خاصی به‌طور جداگانه برای قراردادهای مذکور نیاز باشد. بنابراین قواعد عمومی مربوط به ایجاب (کامل بودن، مشخص بودن، قاطع بودن، خطاب به شخص یا اشخاص معین بودن و...) و قبول (لزوم مطلق بودن، مسبوق به رد نبودن و موالات ایجاب و قبول) در فضای سنتی و در مورد قراردادهای مرسوم، همگی درخصوص ایجاب و قبول‌های الکترونیک در فضای مجازی نیز قابل اعمال هستند.

با لحاظ آنچه گفته شد، از لحاظ تحلیلی تفاوتی میان ایجاب و قبول عادی و الکترونیکی وجود ندارد. اما نکته‌ای که باید به آن توجه کرد این است که ادعای ایجاب یا قبول الکترونیکی به استناد اشارات و ارسال علائمی که عرفاً استنباط قصد از آن‌ها ممکن نیست، مورد پذیرش نخواهد بود. در مبادلات الکترونیکی همانند قراردادهای عادی، نحوه اعلام ایجاب و قبول اغلب به‌موجب تراضی طرفین و یا اوضاع و قرائن مشخص می‌گردد. ایجاب و قبول عقد می‌تواند در صورت توافق طرفین به‌وسیله تبادل داده پیام از طریق نامه الکترونیکی، رودررویی اینترنتی و سرویس گپ‌زنی (چت) اظهار شود. در صورت استفاده از داده پیام برای تشکیل قرارداد، نمی‌توان اعتبار یا قابلیت اجرایی آن را انکار نمود (السان، ۱۳۸۵، ۳۴۶).

طرفین قرارداد برای رسیدن به مرحله انعقاد عقد از نظر روانی چهار مرحله را سپری می‌نمایند. در ابتدا شخص باید آنچه را که می‌خواهد انجام دهد تصور می‌نماید سپس اقدام به بررسی و پایش آن می‌نماید و اگر در این پایش به نتیجه مورد نظر رسید اقدام به تصمیم می‌گیرد (مرحله رضا) و در نهایت برای عملی کردن این تصمیم اقدام به اجرا می‌نماید (مرحله قصد) (شهیدی، ۱۳۸۲، ۱۲۹). در تمامی قراردادها و اعمال حقوقی همه این مراحل قابل تصور می‌باشد و بدون در نظر گرفتن این مراحل می‌توان گفت عمل حقوقی انجام نمی‌گیرد یا به عبارت بهتر نمی‌تواند انجام گیرد. در اعمال حقوقی «قصد انشاء» به‌عنوان عنصر سازنده تلقی شده و نقش اصلی را در شکل‌گیری این اعمال بر عهده دارد، این امر به‌خوبی با پایش در ماهیت اعمال حقوقی مشخص شده و آشکار می‌سازد که در این ساختار

عنصر رضا نقش استقراری و حمایتی دارد نه نقش سازندگی، همچنین است قانون. با این حال، باید در نظر داشت که صرف وجود قصد نمی‌تواند به تنهایی عمل حقوقی را به سرمنزل مقصود برساند بلکه برای رسیدن به هدف باید عنصر سازنده عقد یا همان قصد انشاء به نحوی به عالم خارج راه یابد. این ابراز اراده است که باعث می‌گردد جامعه در قبال حق ایجاد شده احساس تکلیف نموده و به آن احترام گذارد. به همین دلیل می‌باشد که این امر نیز از اهمیت بسزایی برخوردار می‌باشد و شاید بتوان گفت به مثابه خود «قصد انشاء» اهمیت دارد چرا که بدون ابراز اراده نیز عمل حقوقی در عالم خارج خلق نخواهد شد و صرفاً به عنوان موجودی بی‌اثر باقی خواهد ماند.

گرچه قدما ابراز اراده را صرفاً از طریق لفظ امکان‌پذیر می‌دانستند (شهیدی، ۱۳۸۲، ۱۴۳)، اما باید این وسیله ابراز اراده را ساده‌ترین اما نه درعین حال تنهاترین وسیله ابراز اراده تلقی نمود (کاتوزیان، ۱۳۸۵، ۲۵۷). ابراز اراده در واقع انتقال معانی مورد نظر موقع به عالم خارج و طرف مقابل می‌باشد و این مقصود به هر نحوی که انجام پذیرد مطلوب خواهد بود. به عبارت بهتر آنچه که در ابراز اراده اهمیت دارد این است که طرف مقابل یا جامعه به منظور و هدف موقع دست یابد. آن چیزی را دریافت و درک نماید که ایجادکننده عمل حقوقی در نظر داشته است. بر این اساس، این درک می‌تواند از طریق لفظ، کتابت، عمل اشاره و... باشد و نوع وسیله انتخاب شده برای ابراز اراده نمی‌تواند تغییری در ماهیت فعل ایجاد نماید. در قراردادهای الکترونیکی نیز تمامی این گفته‌ها صدق می‌کند به جز این که وسیله ابراز اراده تا حدی متفاوت از وسیله‌های معمول می‌باشد. به عبارت بهتر در قراردادهای الکترونیکی نیز وجود قصد انشاء و رضا لازم می‌باشد اما وسیله و ابزار اعلام این رضا و قصد لفظ یا کتابت نیست بلکه ارسال داده‌های الکترونیکی است. در قراردادهای الکترونیکی نیز شخص انجام‌دهنده عمل حقوقی ابتدا اقدام به تصور نموده سپس در مورد تصور خود پایش می‌نماید و نهایتاً دست به انتخاب و اجرای آن می‌زند. بعد از تمامی این مراحل جهت رسیدن به مقصود تصمیم خود را به وسیله ابزار معینی که مورد قبول طرف عقد نیز می‌باشد اعلام می‌نماید. در قراردادهای الکترونیکی صرف انتخاب و ارسال داده برای پذیرش ایجاب طرف مقابل یا ارسال ایجاب برای شخص معین به معنای ابراز اراده و وجود قصد برای انعقاد عقد می‌باشد. اثبات این امر نیز با بررسی داده‌های ارسال شده به راحتی امکان‌پذیر می‌باشد.

۳- نحوه احراز اهلیت طرفین

اهلیت به معنای عام عبارت از صلاحیتی است که شخص برای دارا شدن و اجرای حق و تکلیف دارد (صفایی، ۱۳۸۲، ۱۷۸). اهلیت دارا شدن حق که از آن با عنوان «اهلیت تمتع» یاد می‌شود در ماده‌های ۹۵۶، ۹۵۷ و ۹۵۹ قانون مدنی مورد اشاره قرار گرفته است. در واقع، این نوع اهلیت به این معنا می‌باشد که شخص توانایی دارا شدن حق یا تکلیفی را دارد. این توانایی برای تمامی انسان‌ها از مرحله جنینی قابل تصور بوده و مورد احترام تمام قوانین می‌باشد. در مقابل این نوع اهلیت که برای همگان قابل تصور می‌باشد نوع دیگری از اهلیت وجود دارد که از آن با عنوان «اهلیت استیفاء» یاد می‌شود و به این معنا است که شخص قابلیت و توانایی اجرای حق دارا شده را دارد (امامی، ۱۳۶۴، ۲۰۴). به عبارت بهتر در برخی موارد شخص دارای حق می‌باشد اما توانایی اجرای آن را ندارد. برای مثال طفل به محض تولد دارای حقوق کامله می‌باشد اما به دلایلی نمی‌تواند این حقوق را به مرحله اجرا گذارد. بر این اساس، این دو نوع اهلیت در حقوق تمامی کشورها دارای اهمیت فراوانی می‌باشند و برای هریک از آن‌ها آثار مختلفی بار می‌شود.

در اجرای اعمال حقوقی آنچه که اهمیت دارد لزوم وجود «اهلیت استیفاء» یا همان اهلیت اجرای حق می‌باشد. به عبارت بهتر با توجه به این که قانونگذار برای کلیه افراد جامعه اهلیت تمتع قائل شده است از این بابت اشکالی وجود ندارد اما از جهت امکان اجرای حق، برای برخی از افراد از جمله محجورین، ورشکسته و... محدودیت‌هایی وجود دارد. براساس قانون مدنی امور مالی محجورین با ولی یا قیم منصوب خواهد بود و برخی از محجورین می‌توانند با نظارت آن‌ها اقدام به انجام برخی معاملات و اعمال حقوقی بنمایند.^۲ به‌طور کلی همان محدودیت‌هایی که برای صغار، سفها و مجانین در انعقاد قرارداد در دنیای واقعی و در سیستم حقوقی متبوع آن‌ها اعمال می‌شود، در انعقاد قراردادهای الکترونیکی نیز اعمال می‌گردد. تنها مشکلی که وجود دارد نحوه تشخیص دقیق و صحیح هویت و وضعیت واقعی افراد از نظر روانی است که به‌رغم عدم اهلیت به انعقاد قرارداد الکترونیکی مبادرت می‌ورزند (حبیب زاده، ۱۳۹۶، ۴۴).

بنابراین در انجام قراردادهای الکترونیکی نیز تبعیت از قواعد عام حقوق در خصوص اهلیت طرفین لازم و ضروری می‌باشد چراکه ویژگی این‌گونه قراردادها نمی‌تواند مانعی در جهت اجرای این اصول

۲- ماده ۱۲۳۵ به بعد قانون مدنی

گردد. بر این اساس، در تشخیص وجود اهلیت برای طرفین قرارداد از اصول کلی استفاده خواهد شد. برای مثال در مواردی که یکی از طرفین قرارداد برای فرار از تعهدات قراردادی به عدم اهلیت استناد کند باید آن‌ها اثبات نماید چراکه ظاهر در وجود اهلیت انشاءکننده قرارداد می‌باشد. از سوی دیگر در قانون تجارت الکترونیکی نیز به صورت ضمنی زمینه‌هایی را برای شناسایی اهلیت طرفین فراهم نموده است. برای مثال در ماده ۳۳ قانون مذکور لزوم ارائه اطلاعات هویتی فروشنندگان را بیان می‌نماید که این امر می‌تواند در تشخیص و احراز اهلیت بایع کمک شایانی نماید. بنابراین علاوه بر امارات خاص موجود در این گونه قراردادها از جمله ارسال داده از سیستم یک شخص، لزوم وجود تخصص نسبی در امکان استفاده از سیستم‌های الکترونیکی و... قواعد کلی حقوق و اصول استنباط نیز در احراز اهلیت طرفین بدون شک کارساز خواهند بود (حبیب زاده، ۱۳۹۶، ۴۷).

۴- موضوع معامله در قراردادهای الکترونیکی

بر اساس بند دوم ماده ۱۹۰ قانون مدنی یکی از شرایط اساسی برای صحت معامله لزوم وجود موضوع معین برای معامله یا عقد می‌باشد. قانون مدنی تفاوتی بین مورد معامله و موضوع تعهد قائل نشده است درحالی‌که تفاوت موجود بین آن‌ها هم از نظر عملی و هم از نظر تئوری غیرقابل اغماض می‌باشد (کاتوزیان، ۱۳۸۵، ۱۵۴). با این حال، آنچه که در این بند مدنظر می‌باشد همان موضوع قرارداد یا به عبارتی مورد معامله می‌باشد. بر اساس قانون مدنی برای این که مورد معامله قابلیت مبادله و موضوع واقع شدن در قرارداد را داشته باشد باید هم مالیت و نفع عقلانی داشته باشد و از سوی دیگر نباید مبهم باشد.^۳ این قواعد در مورد قراردادهای الکترونیکی نیز باید اعمال گردد. بر این اساس، اگر شخصی برای یافتن بهترین اکسیژن دنیا مبلغی را پیشنهاد نماید و طرف دیگر آن‌ها قبول نماید این عقد به واسطه مبهم بودن مورد معامله باطل خواهد بود اعم از این که این قرارداد به صورت سنتی واقع شده باشد یا از طریق مبادله داده‌ها در فضای مجازی به صورت الکترونیکی.

در خصوص امکان مبادله و تمام اموال از طریق قراردادهای الکترونیکی تردید خاصی وجود ندارد. به عبارت بهتر همه اموال و اعمال می‌توانند مورد معامله عقود منعقد از طریق قراردادهای الکترونیکی واقع شوند البته مشروط بر این که شرایط مقرر در قانون را داشته باشند. لیکن قانون تجارت الکترونیکی در

۳- ماده‌های ۲۱۴، ۲۱۵ و ۲۱۶ قانون مدنی

ماده‌های ۶ و ۴۲ به‌ظاهر استثنائاتی را در این مورد وارد نموده است. براساس ماده ۶ قانون مذکور اعتبار اسناد الکترونیکی به‌مثابه اعتبار اسناد مکتوب و قابل استناد در محاکم می‌باشد مگر در مورد اسناد مالکیت اموال غیرمنقول، مواد داروئی و در مورد اعلامات و اخطارات. از سوی دیگر ماده ۴۲ همین قانون حمایت‌های مقرر در فصل اول مبحث نخست باب سوم را شامل خدمات مالی، معاملات اموال غیرمنقول، خرید از دستگاه‌های خودکار، معاملات حراجی‌ها و معاملات واقع شده از طریق تلفن همگانی نمی‌داند. فارغ از اینکه برخی از موارد یادشده در ماده ۴۲ راجع به نحوه انعقاد قراردادها می‌باشد اما درخصوص صحت سایر قراردادها و اعمال حقوقی تردید ایجاد نموده است. تردید از این جهت دارای اهمیت می‌باشد که ماده ۶ قانون مذکور اهرم اثبات را از دست مدعی گرفته و او را در برابر طرف قرارداد خود خلع سلاح می‌نماید که این امر بسیار خطرناک است چراکه امکان دارد به‌واقع حق با مدعی باشد. باین حال، اهمیت معاملات راجع به اموال غیرمنقول و ثبت آن‌ها باعث گردیده تا قانونگذار با این حربه از سوءاستفاده و کلاهبرداری‌های آتی در این موارد جلوگیری نماید هرچند که به نتیجه مطلوب نیز نرسد.

نکته قابل تأمل در این است که تمام قراردادهای مربوط به اموال غیرمنقول ابتدائاً با اسناد رسمی صورت نمی‌پذیرد بلکه قریب به اتفاق این معاملات از طریق اسناد عادی صورت می‌پذیرد و تفاوت گذاشتن بین اسناد عادی و داده‌های الکترونیکی به نظر توجیه قابل قبولی ندارد. درخصوص کالاهای داروئی نیز به دلیل اهمیت سلامت برای افراد جامعه قانونگذار را ناگزیر از رعایت حداکثری احتیاط در این خصوص نموده و صرفاً اسناد مکتوب را قابل قبول و ارائه تلقی نموده است. اما وجود ماده ۴۲ به معنای میان تهی کردن قراردادهای ذکر شده در این ماده نیست بلکه صرفاً در مقام بیان حمایت از قراردادهایی است که از طریق الکترونیکی واقع شده و این امتیازات را برای قراردادهای ذکر شده جاری نمی‌داند.

۵- مشروعیت جهت معامله

در معامله لازم نیست که جهت آن تصریح شود ولی اگر تصریح شده باشد باید مشروع باشد و در غیر این صورت، معامله باطل است.^۴ به‌موجب مقررات قانون مدنی ایران ذکر جهت معامله ضرورتی ندارد لکن اگر در معامله ذکر شود باید مشروع باشد وگرنه معامله باطل است. بنابراین جهت نامشروع در صورتی موجب بطلان معامله می‌شود که صریحاً در قرارداد یا معامله ذکر شود. جهت معامله همان

۴- ماده ۲۱۷ قانون مدنی

هدف و انگیزه غیرمستقیم و بدون واسطه معامله است که معامله‌کننده بر اثر آن، ترغیب و حاضری به انجام معامله می‌شود (موسوی بجنوردی، ۱۴۰۱ق، ۲۶۵). برای مثال فردی زمینی می‌خرد تا در آن کارخانه سیمان احداث نماید. انگیزه بایع در این معامله، ساخت کارخانه سیمان است که از جهت شرعی بلامانع است. اما اگر انگیزه همین فرد از خرید زمین، احداث کارخانه شراب باشد، معامله نامشروع است. ذکر جهت در قرارداد بانکی همانند سایر قراردادها ضروری نیست لکن اگر ذکر شود می‌بایست مشروعیت آن احراز گردد. جهت معامله در قرارداد بانکی و به عبارت دیگر انگیزه بانک در ارائه خدمات بانکی الکترونیکی، افزایش سرعت و کارایی، کم کردن هزینه‌ها و کاهش نیاز به نیروی کار است که از جهت شرعی با مشکل خاصی مواجه نیست.

۶- مسئولیت‌ها و مجازات‌ها

۶-۱- مسئولیت‌های پیش‌بینی شده در انعقاد قراردادهای الکترونیکی

در انعقاد قراردادهای الکترونیکی، مسئولیت‌ها و مجازات‌هایی برای طرفین قرارداد و سایر اشخاص پیش‌بینی شده است. این مسئولیت‌ها و مجازات‌ها عبارتند از:

۱-۶-۱- مسئولیت ارائه‌دهنده خدمات الکترونیکی

ارائه‌دهنده خدمات الکترونیکی، شخصی است که امکانات و زیرساخت‌های لازم برای انعقاد قراردادهای الکترونیکی را فراهم می‌کند. این شخص، در صورت عدم رعایت مقررات مربوط به انعقاد قراردادهای الکترونیکی، مسئول جبران خسارات وارد شده به طرفین قرارداد خواهد بود.

۲-۶-۱- مسئولیت طرفین قرارداد

طرفین قرارداد، در صورت عدم رعایت شرایط اساسی تشکیل قرارداد، مسئول جبران خسارات وارد شده به یکدیگر خواهند بود.

۳-۶-۱- مسئولیت مرتکبین جرائم کامپیوتری

مرتکبین جرائم کامپیوتری، در صورت ارتکاب جرم در انعقاد قراردادهای الکترونیکی، به مجازات‌های مقرر در قوانین مربوطه محکوم خواهند شد.

۲-۶- مهم‌ترین جرائم کامپیوتری و مجازات آن‌ها در بستر قراردادهای الکترونیکی

طرفین قراردادهای الکترونیکی، در صورت عدم رعایت شرایط اساسی تشکیل قرارداد، مسئول جبران خسارات وارد شده به یکدیگر خواهند بود. این خسارات، می‌تواند شامل خسارات مادی، معنوی و منفعی که طرف قرارداد به دلیل عدم انجام تعهدات قراردادی از دست داده است، باشد. به‌عنوان مثال، اگر یکی از طرفین قرارداد، بدون دلیل موجه، از انجام تعهدات خود خودداری کند، طرف مقابل می‌تواند با طرح دعوا در دادگاه، خسارات وارد شده به خود را مطالبه کند. علاوه بر این، طرفین قراردادهای الکترونیکی، در صورت ارتکاب جرائم کامپیوتری در انعقاد قرارداد، به مجازات‌های مقرر در قانون مجازات اسلامی محکوم خواهند شد. مهم‌ترین جرائم کامپیوتری که در انعقاد قراردادهای الکترونیکی قابل ارتکاب است، عبارتند از:

۱-۲-۶- کلاهبرداری در انعقاد قراردادهای الکترونیکی

تقلب در انعقاد قراردادهای الکترونیکی، به معنای استفاده از وسایل و روش‌های متقلبانه برای فریب طرف مقابل است. این جرم، در قانون تجارت الکترونیکی پیش‌بینی شده است و ماده ۶۷ این قانون در ارتباط با کلاهبرداری کامپیوتری مقرر می‌دارد: «هرکس در بستر مبادلات الکترونیکی، با سوءاستفاده و یا استفاده غیرمجاز از «داده‌پیام»‌ها، برنامه‌ها و سیستم‌های رایانه‌ای و وسائل ارتباط از راه دور و ارتکاب افعالی نظیر ورود، محو، توقف «داده‌پیام»، مداخله در عملکرد برنامه یا سیستم رایانه‌ای و غیره دیگران را بفریبد و یا سبب گمراهی سیستم‌های پردازش خودکار و نظائر آن شود و از این طریق برای خود یا دیگری وجوه، اموال یا امتیازات مالی تحصیل کند و اموال دیگران را ببرد مجرم محسوب و علاوه بر رد مال به صاحبان اموال به حبس از یک تا سه سال و پرداخت جزای نقدی معادل مال مآخوذه محکوم می‌شود.»

۲-۲-۶- جعل کامپیوتری

یکی دیگر از جرایمی که در ارتباط قراردادهای الکترونیکی ممکن است به وقوع بپیوندد جرم جعل کامپیوتری است که ماده ۶۸ قانون تجارت الکترونیکی به آن پرداخته و مقرر می‌دارد: «هرکس در بستر مبادلات الکترونیکی، از طریق ورود، تغییر، محو و توقف «داده‌پیام» و مداخله در پردازش «داده‌پیام» و سیستم‌های رایانه‌ای و یا استفاده از وسائل کاربردی سیستم‌های رمزنگاری تولید امضاء مثل کلید اختصاصی بدون مجوز امضاءکننده و یا تولید امضاء فاقد سابقه ثبت در فهرست دفاتر اسناد الکترونیکی و

یا عدم انطباق آن وسایل با نام دارنده در فهرست مزبور و اخذ گواهی مجعول و نظائر آن اقدام به جعل «داده پیام»‌های دارای ارزش مالی و اثباتی نماید تا با ارائه آن به مراجع اداری، قضائی، مالی و غیره به‌عنوان «داده پیام»‌های معتبر استفاده نماید جعل محسوب و به مجازات حبس از یک تا سه سال و پرداخت جزای نقدی به میزان دویست و پنجاه میلیون ریال محکوم می‌شود.^۵

با توجه به اهمیت این جرم و تنوع مواد قانونی جرم جعل سنتی در قانون مجازات اسلامی که مجازات‌های متنوعی برای اقسام آن در نظر گرفته شده است، شایسته بود که در این مورد نیز حداقل کیفیات مشدده‌ای برای برخی گونه‌های خاص برای مثال، جعل امضاءهای الکترونیکی مطمئن، جعل امضاءهای الکترونیکی وزیران، شرکت‌های دولتی و امثال آن در نظر گرفته می‌شد.

۳-۶-۲- نقض حقوق مصرف‌کننده و قواعد تبلیغ

مجازات جرم «نقض حقوق مصرف‌کننده و قواعد تبلیغ» در چهار سطح تعیین شده است: جزای نقدی از پنجاه میلیون ریال تا دویست میلیون ریال برای متخلفان از ماده‌های ۳۳ تا ۳۶؛ تأمین‌کننده متخلف از ماده‌های ۳۹، ۵۱، ۵۲، ۵۳، ۵۴ و ۵۵ این قانون به مجازات از یکصد میلیون ریال تا دویست و پنجاه میلیون ریال محکوم خواهد شد. تأمین‌کننده متخلف از ماده ۵۱ به حداکثر مجازات در ماده ۷۰ محکوم خواهد شد. تأمین‌کننده متخلف از ماده ۵۵ به حداقل مجازات در این ماده محکوم خواهد شد.

بهتر بود که به جای ماده‌های ۶۹ و ۷۰ یک ماده با ترتیب ذکر مجازات به شرح پیش گفته تصویب می‌شد. منطقی نیست که در یک ماده مجازات متخلفان از ماده ۵۱ قانون دارای حداقل و حداکثر تعیین شده و در تبصره همان ماده ذکر شود که متخلفان از ماده ۵۱ به حداکثر مجازات در این ماده محکوم می‌شوند. همچنین، مجازات‌های تکمیلی همچون ممنوعیت موقت یا دائم فعالیت در بستر مبادلات الکترونیکی و حداقل جبران خسارت از ناحیه اشخاص حقوقی در فرض ارتکاب جرم از ناحیه آن‌ها نیز می‌بایست مورد توجه قرار می‌گرفت و نکته مهم دیگر این که قانونگذار شروع به این جرم را جرم ندانسته است.

۴-۶-۲- نقض حمایت از «داده پیام»‌های شخصی/حمایت از داده

موضوع این جرم «داده پیام»‌های شخصی حساس است. داده شخصی یا «داده پیام شخصی» عبارت است از «داده پیام»‌های مربوط به یک شخص حقیقی (شخص موضوع داده) مشخص و معین.^۶ بنابراین، داده ناگزیر

۵- اصلاحی جزای نقدی ۱۳۹۹/۱۱/۰۸

۶- بند «ر» ماده ۲ قانون تجارت الکترونیک

باید به یک شخص معین متناسب باشد تا داده شخصی تلقی گردد. مجازات این جرم طبق ماده ۷۱ یک سال تا سه سال حبس است و چنانچه مرتکب از متصدیان دفاتر خدمات الکترونیکی یا نهادهای مسئول دیگر باشد، به حداکثر مجازات محکوم می‌شود. چنانچه متولیان دفاتر خدمات الکترونیکی مرتکب نقض عمدی حمایت از «داده پیام»‌های شخصی شوند، براساس ماده‌های ۷۱ و ۷۲ به حداکثر مجازات محکوم می‌شوند. ولی، اگر جرم به واسطه بی‌مبالاتی و بی‌احتیاطی دفاتر خدمات صدور گواهی الکترونیکی روی دهد، مجازات مرتکب طبق ماده ۷۳ سه ماه تا یک سال حبس و جزای نقدی معادل یکصد و پنجاه میلیون ریال است. در نظر گرفتن حبس برای جرم غیر عمدی موضوع ماده ۷۳ قانون چندان مناسب به نظر نمی‌رسد.

۵-۶-۲- نقض حق مؤلف

رکن قانونی این جرم ماده ۷۴ قانون تجارت الکترونیکی است: «هر کس در بستر مبادلات الکترونیکی با تکثیر، اجراء و توزیع (عرضه و نشر) مواردی که در قانون حمایت حقوق مؤلفان، مصنفان و هنرمندان مصوب ۱۳۴۸/۱۰/۱۱ و قانون ترجمه و تکثیر کتب و نشریات و آثار صوتی مصوب ۱۳۵۲/۱۰/۰۶ و قانون حمایت از حقوق پدیدآورندگان نرم‌افزارهای رایانه‌ای مصوب ۱۳۷۹/۱۰/۰۴ منوط بر آن که امور مذکور طبق مصوبات مجلس شورای اسلامی مجاز شمرده شود، در صورتی که حق تصریح شده مؤلفان را نقض نماید به مجازات سه ماه تا یک سال حبس و جزای نقدی به میزان یکصد و پنجاه میلیون ریال محکوم خواهد شد.

۶-۶-۲- نقض اسرار تجاری و علائم تجاری

در قانون تجارت الکترونیکی این دو جرم زیر دو عنوان جداگانه مطرح شده است. رکن قانونی هر کدام از آن‌ها نیز مرکب بوده و در ماده‌های ۶۴، ۶۵، ۶۶، ۷۵ و ۷۶ آمده است.

نتیجه

قرارداد الکترونیکی، اصولاً ماهیت متفاوتی از قراردادهای سنتی ندارد. ولی با این وجود ساختار شکلی محیط الکترونیکی، ویژگی و مفاهیم جدیدی به این نوع از قراردادها بخشیده است. قرارداد الکترونیک نوع خاصی از قراردادها نیست بلکه وصف الکترونیک فقط بیانگر نحوه تشکیل آن است یعنی شکل این نوع قراردادها به صورت الکترونیک است. تقریباً تمام حقوقدانان معتقدند قرارداد الکترونیک از نظر شرایط اساسی صحت معامله، هیچ تفاوتی با قرارداد عادی ندارد و وجود این شرایط در قرارداد مذکور، ضروری است. مسائل حقوقی معاملات الکترونیکی از جمله؛ صحت معامله، اهلیت طرفین، مشروعیت

معامله مانند هر نوع معامله یا قرارداد حقوقی تابع قواعد حقوقی و مدنی است. در چنین وضعیتی هابی فرق نمی‌کند معامله در فضای مجازی مانند اینترنت، تلکس، فاکس و غیره رخ داده باشد یا خیر.

طرفین قراردادهای الکترونیکی، در صورت عدم رعایت شرایط اساسی تشکیل قرارداد، مسئول جبران خسارات وارد شده به یکدیگر خواهند بود. این خسارات، می‌تواند شامل خسارات مادی، معنوی و منفعی که طرف قرارداد به دلیل عدم انجام تعهدات قراردادی از دست داده است، باشد. به عنوان مثال، اگر یکی از طرفین قرارداد، بدون دلیل موجه، از انجام تعهدات خود خودداری کند، طرف مقابل می‌تواند با طرح دعوا در دادگاه، خسارات وارد شده به خود را مطالبه کند. طرفین قراردادهای الکترونیکی در صورت عدم رعایت شرایط اساسی تشکیل قرارداد؛ اگر یکی از طرفین قرارداد، رضایت خود را به انعقاد قرارداد اعلام نکند، قرارداد باطل و بی‌اثر خواهد بود. در این صورت، طرف مقابل می‌تواند با طرح دعوا در دادگاه، الزام طرف دیگر به انجام تعهدات قراردادی را مطالبه کنند؛ اگر موضوع قرارداد مشخص و معین نباشد، قرارداد باطل و بی‌اثر خواهد بود. در این صورت، طرفین می‌توانند با توافق یکدیگر، قرارداد را اصلاح کنند؛ اگر سبب قرارداد مشروع و قانونی نباشد، قرارداد باطل و بی‌اثر خواهد بود. در این صورت، طرفین می‌توانند با توافق یکدیگر، قرارداد را اصلاح کنند. علاوه بر این، طرفین قراردادهای الکترونیکی، در صورت ارتکاب جرائم کامپیوتری در انعقاد قرارداد، از جمله کلاهبرداری در انعقاد این نوع قراردادها یا جعل کامپیوتری و... به مجازات‌های مقرر در قانون تجارت الکترونیکی محکوم خواهند شد.

ملاحظات اخلاقی: موارد مربوط به اخلاق در پژوهش و نیز امانتداری در استناد به متون و ارجاعات مقاله تماماً رعایت گردیده است.

تعارض منافع: تعارض منافع در این مقاله وجود ندارد.

تأمین اعتبار پژوهش: این پژوهش بدون تأمین اعتبار مالی نگارش یافته است.

منابع

فارسی

- السان، مصطفی، ۱۳۸۴، تشکیل قراردادهای الکترونیکی، فصلنامه پژوهشنامه بازرگانی، شماره ۳۶.
- السان، مصطفی، ۱۳۸۵، ایجاب و قبول معاملات الکترونیکی، فصلنامه تحقیقات حقوقی، شماره ۴۳.

- امامی، سیدحسین، ۱۳۶۴، **حقوق مدنی**، تهران، انتشارات اسلامیه.
- امیرقاسمی، حسن؛ یوسفی صادقلو، احمد؛ اصغریان، مجتبی، ۱۴۰۱، بررسی انحلال قراردادهای الکترونیکی با نگاهی به بیع الکترونیکی (خرید و فروش کالا) در حقوق ایران، **فصلنامه مدیریت تبلیغات و فروش**، شماره ۱.
- باقری صمغ آبادی، لعیا؛ صفوی، مجید؛ یمرلی، صالح؛ ۱۴۰۲، مبانی و چالش‌های تعیین قانون حاکم بر قراردادهای الکترونیکی بین‌المللی، **فصلنامه تحقیقات حقوقی بین‌المللی**، شماره ۵۹.
- جاویدنیا، جواد، ۱۳۸۶، نقد و بررسی جرم‌های مندرج در قانون تجارت الکترونیکی، **مجله حقوقی دادگستری**، شماره ۵۹.
- جعفری لنگرودی، محمدجعفر، ۱۳۷۸، **مبسوط در ترمینولوژی**، جلد دوم، تهران، انتشارات گنج دانش.
- حبیب زاده، طاهر، ۱۳۹۶، **حقوق فناوری اطلاعات**، چاپ اول، تهران، انتشارات میزان.
- شفیعی نسب، سیده صدیقه؛ قربانی، محمدعلی؛ رحمن ستایش، محمدکاظم، ۱۴۰۱، بررسی مفهوم و ماهیت قرارداد الکترونیکی در فقه امامیه و حقوق ایران، **فصلنامه پژوهش‌های فقهی**، شماره ۳.
- شهیدی، مهدی، ۱۳۸۲، **تشکیل قراردادها و تعهدات**، چاپ اول، تهران، انتشارات حقوقدان.
- صفایی، سیدحسین، ۱۳۸۲، **اشخاص و محجورین**، چاپ هشتم، تهران، انتشارات سمت.
- کاتوزیان، ناصر، ۱۳۸۵، **قواعد عمومی قراردادها**، جلد دوم، چاپ هفتم، تهران، انتشارات شرکت سهامی انتشار.
- ملاکریمی، فرشته، ۱۳۹۰، بررسی حقوقی بانکداری الکترونیک بر اساس قواعد عمومی قراردادها، **فصلنامه تازه‌های اقتصاد**، شماره ۱۶۴.
- وصالی ناصح، مرتضی، ۱۳۸۵، قرارداد الکترونیک و مبانی اعتبار آن، **مجله کانون وکلا**، شماره ۶۶.
- عربی**
- موسوی بجنوردی، سیدمحمد، ۱۴۰۱ق، **قواعد الفقهیه**، جلد اول، تهران، انتشارات عروج.

Legal Civilization

ISSN: 2873-1841
ISSN: 2873-1922

No.19- Spring 2024

Jurisprudential Legal Analysis of Rent Based on Time Unit

Homayoun Mafi, Reza Ahmadi Lemraski

A Comparative Study of the Legislative Criminal Policy of Iran and England Regarding Offences Related to Emotional Abuse

Behrooz Javanmard, Sahar Fatemi

Position of Women in Afghanistan from the Perspective of International Human Rights

Mohsen Molaei Fard, Hadi Masoudifar

Analyzing the basic Conditions of Contract Formation in the Conclusion of Electronic Contracts; Responsibilities and Penalties

Zahra Ansarifar, Maryam Kamaei

Recovery of Costs and Security for Costs in Third Party Funding in International Arbitration

Mohammad Mahdi Asadi

Feasibility of Criminal and Legal Prosecution of Government Officials in Violation of Citizens' Right to Health

Mohammad Saeid Hosseini, Mohammad Javad Javid

Assistant in Crime in American and Iranian Law; a Study with an Emphasis on Criminal Instrumentalism

Rohollah Ahangaran

Place of Reason in Deriving Jurisprudence

Ali Karimi, Hasan Sadeghian Meshkani, Sayyed Mohammad Hosein Jazayeri

Analyzing the Rights of Prisoners with an Approach to Domestic and International Institutions

Sayyedeh Mahshid Miri Balajorshari, Amirreza Mahmoudi

The Effect of the Twenty-Year Contract on Bilateral Relations between Iran and Russia in the 13th Government

Sayyed Amin Hosseini, Ahmad Shohani, Iraj Morvati

Promotion of Cultural Rights in the Light of Islamic Religion and Iran's Legal System

Alireza Ansari Mahyari, Zahra Sadat Hosseini

Crimes of Registration of Documents and Real Estate in Iranian Criminal Law

Amir Esmaceli, Navid Motamedarya, Fatemeh Nazarpur

The Criteria for Distinguishing Torture from other Inhuman Treatment

Mahan Ghorbani Pasvisheh

Exceptions to the Principle of Inadmissibility of Objections against the Holder in Good Faith

Sara Farzadimehr, Shapoor Mohammadhosseini, Mohammadreza Haghighi

The Battered Woman Syndrome and Self-defense: A Legal and Empirical Dissent

Maryam Farahi

The Effects of the Guarantee of Good Performance of Obligations in Iranian Law

Aslan alizadeh